

Mises İle Keynes Arasında*

Israel Kirzner ile Mülâkat

The Austrian Economics Newsletter

Yaşayan hiçbir ekonomist, New York Üniversitesi'nde ekonomi profesörü, Mises ve Hayek'ten sonra Avusturyalılar jenerasyonunun liderlerinden biri ve Mises Enstitüsü'yle işbirliği yapan bir bilim adamı olan Israel M. Kirzner kadar Avusturya Ekolü'ne yakın bir şekilde anılmamaktadır. Kirzner, sonradan "Economic Point of View" (1960) olarak yayınlanan denemesini Mises'in danışmanlığında yazdı ve "Competition and Entrepreneurship" ile (1973) yeni bir teorik zemin açmış oldu. Kirzner, en yenisi Edward Elgar yayınevi tarafından yayınlanan sermaye ve faiz üzerine bir kitap olan yediden fazla kitabın ve *Austrian Economics Newsletter* ve *The R.A.E.*'de yayınlananları da içeren düzinelerce makalenin yazarıdır. Kendisiyle haftalık "Avusturya Kollokyumu'nun ardından NYU'deki ofisinde görüştük.

Birkaç yıl Mises'in asistanıydınız.

Evet, ve haftalık derslerine katılmaya ek olarak, şehirdeki ofisinde öğrencileri için hazır bulunmak suretiyle vakit geçirdim. Benim yazılarımı okurdu ve *The Economic Point of View* (1960) kitabıma onun giriş yazmasını sağlama onuruna eriştim. Yoksa benim çalışmalarım hakkında çok fazla yorum yapmazdı ve ayrıntılar üzerinde yoğun tartışmalarımız olmazdı. Mises ile teori sorunlarını tartışmak kolay değildi. Her zaman şirin, kibar ve

---

* "Interview with Israel Kirzner", *The Austrian Economics Newsletter*, Spring 1997, Vol:17 No:1.

nazikti, ama aynı zamanda ağzı sıkıydı. Biraz dil engeli de vardı. İngilizceyi mükemmel konuşuyordu ama sanırım, hâlâ Almanca düşünmekteydi. Mises hakkındaki yorumlarımla asla onun kişisel onayını aldığı iddia edemem. Mises hakkında anladıklarımın çoğu *Human Action*'daki bölümler hakkında gayretli bir şekilde düşünmekle ve çalışmakla elde edilmiştir.

Mises hakkında bir insan olarak başka gözlemlerinizi/tespitlerinizi var mı?

Çok karakterli bir adamdı. 1955'te yüksek lisansımı tamamladıktan sonraki bir olayı hatırlıyorum. Mises'le çalışıyordum ve çok etkisindeydim. Ama aynı zamanda başka okullara burs için başvurmuştum. John Hopkins'den bir davet aldım. Gidip gitmemem konusunda Mises'in tavsiyelerini almaya gittim. Çok az öğrencisi olmasına rağmen, öneriyi kabul etmemi söyledi. Fritz Machlup'un orada ders verdiğini ve John Hopkins'in prestijli bir okul olduğunu belirtti. Bilindiği gibi, tavsiyesini tutmadım, ama bu tavrı, öğrencilerinin ilgi alanlarına yönelik endişesi hakkında bir şeyler göstermektedir. Bu onun adına olağanüstü bir hareketti.

Mises sizi ilk nasıl etkiledi?

İlk başta onun kim olduğunu bilmiyordum. Ama programlar ve profesörler için bakınırken, Mises'in diğer herkesten daha fazla kitabı olduğunu farkına vardım. Bunu etkileyici buldum, böylece onunla çalışmaya başladım. Sonunda ona takılıp kaldım.

Meslektekilerin çoğunun eski model saydığı bir düşünce ekolüne dahil olmakta olduğunuzu biliyor muydunuz?

Başlangıçta değil. Ama sonunda, mesleğin ana çizgisinin farklı bir yönde olduğunu anladım. 1954'te Avusturya Ekolü yoktu. Mises ve Hayek vardı. Ancak onlar da kendi nesillerinin sonu olarak görülüyorlar, mühim bir tehdit olarak algılanmıyorlardı.

Şimdi, kendi seçimimi hiçbir şekilde kahramanca sayamam. Doğru, mesleğim açısından bir ölçüde izole olmuşum. Ama doktoramı verdim, New York Üniversitesi'nde ders verdim, işimi yaptım ve kitaplarımı yayınlattım. Bunlardan memnundum ve fazla zorluk çekmedim. Tedricen, atmışlı yıllar ilerlerken, meslekte bile bir etkisi olabilecek bir fikrim olduğunu düşünmeye başladım. Aslında, *Competition and Entrepreneurship* Chicago Üniversitesi'ndeki bazı eleştirmenleri ilgilendirmişti, bu beni çok mutlu etti.

Bugün Avusturya Ekolüne baktığınızda ne düşünüyorsunuz?

Hakikî boyutları tabii ki oldukça tatmin edici. Mesleğin ayrıntılı olarak teknik-matematiksel yöne doğru gittiği gerçeği, bir dereceye kadar daha genç bilim adamları arasında Avusturya Ekolü için bir fırsat yarattı. Ama

akımın gittiği yolun kısırlığını ve kuraklığını görmeye başladılar. Avusturya Ekolü disipline farklı bir yaklaşım tarzı gibi görünmektedir. Ve bugün, meslekte Avusturyalılar için yer vardır – ancak, henüz mesleğin zirvesinde değil.

Bugünkü konuşmada ve yazılarınızda, bazen Avusturya “orta yolu” (middle ground) denen şeyle giderek daha fazla meşgul oluyor görünüyorsunuz.

Şüphe yok. Bu, insanların ekonomideki denge yapısının kullanım alanları sorununda uç pozisyonlar almaya başladıklarından beri doğrudur. Bunun meseleyle ilgisini tümünden inkâr etmeye başladıklarında, kendi pozisyonumun onlarınki kadar uç olmadığını farkına vardım. “Orta yol” (middle ground) ifadesi ilk olarak Roger Garrison tarafından, daha çok neoklasik iktisatla ilgili denge yapısını ne tam olarak reddeden ne de tamamıyla benimseyen bir teorik pozisyonu tanımlamak için kullanılmıştır.

Sizi rahatsız eden aşırı sübjektivizm mi?

Böyle diyemem. Denge yapılarını hiç kullanamayacağımızı söyleyen tartışma, sübjektivizmin geçerli bir kullanımı değildir. Bu, ekonomik teoriyi tamamen farklı bir yere götürür.

Denge açısından “orta yol” nedir?

Basitçe belirtmek gerekirse, iki uç nokta “her zaman denge” ve “hiçbir zaman denge” durumlarıdır. “Her zaman denge” görüşü, her şeyin tam olarak düzenlenmediği bir dünyayı ele almamıza asla izin vermeyen sert neoklasik/ Chicago bakış açısıdır. Diğer uç, içinde düzene yol açabilecek üstün ve sistematik eğilimler olmayan bir uçtur. Avusturya ekolünden bir ekonomistin bu pozisyonların herhangi birinden tatmin olacağını düşünmüyorum.

Avusturya ekonomisi “her zaman denge”de olamaz, “hiçbir zaman denge” de olamaz. Örneğin, Mises’e göre ekonomik kanun kavramını telaffuz etmeleri klasik ekonomistlerin iktisat alanındaki en önemli katkılarından biridir. Gerçekten, faaliyetlerimizin sistematik sonuçları vardır. Eğer, ekonomi biliminin, bu sistematik sonuçların ele alınması olduğu kabul edilirse, dünyayı her şeyin mümkün olabileceği derecede açık-uçlu gören bir bakış açısıyla karşı karşıya kalırız. Ben, ekonomi biliminin, esas itibarıyla, belirsiz bir geleceği ortaya çıkarma çabası olarak karakterize edilmesine bu nedenle karşıyım.

Prof. Mario Rizzo, Avusturyalıların bazı statik “değişken”lere karşılık denge dışı gerçekleri düşünmeleri gerektiğini söylemekle haklı mı?

Değişiklik ve sürprizlere açık olmak için, denge dışı terimlerle düşünmenin oldukça yararlı olacağını düşünüyorum. Sürprizin rolünü anlamadan iyi bir iktisat teorisi ortaya koymanın imkânı yoktur. Ama eğer biri bunu, sürprizlerin düzenlemelere üstün geldiği noktaya kadar sürdürürse, o zaman mevcut gerçekleri yansıtan bir teoriye sahip olduğunuza inanmam.

Burada girişimciliğin her zaman dengeye getirici olduğuna inandığınıza dair bir izlenim var. Bu, pozisyonunuzun yanlış karakterize edilmesi midir?

Evet. Girişimcilik her zaman dengeye getirici değildir. Gerçek dünyanın dengeye getirici yanları, girişimciliğe atfedilmeli; (ama) bundan bütün girişimciliğin her zaman dengeye getirici olduğu sonucu çıkmaz. Girişimciler zarar ederler, ve zararlar dengeleyici değildir.

Karşı olduğum fikir şu: Başarılı girişimcilik var, başarısız girişimcilik var, ve sonunda hangisinin hangisine üstün geleceği yazı-tura atmak gibidir. Akıldayken, bu Frank Knight'ın pozisyonuydu. Sanırım bu bir hatadır.

İnsan davranışına dair temel Misesyen feraset, yanlış olmaktan ziyade doğru olma eğilimini içermektir. İnsanların doğru olmaya karşı bir ilgisi vardır. Yanlış olmaya ilgileri yoktur. Bu, kesin ve ayırt edici bir şekilde insan davranışının doğru olması eğilimini daha önemli hâle getirir.

Bu, "her zaman denge" durumunu garanti etmez. Ve elbette daimî bir denge mümkün değildir. Herhangi bir belirli periyot içinde, gözlemlediğimiz değişikliklerin ister istemez dengeleyici olduğunu ima etmek bile yanlış olacaktır. Ama, çoğu zaman, piyasadaki dengeyi bozan güçlere üstün gelme eğiliminde olan eğilimler mevcuttur.

Dengesizliğin kesin olduğu zamanlar var mıdır?

Çoğu, yaşadığımız dışsal değişimlerin doğasına dayanmaktadır. Değişimin, girişimci faaliyet ve davranışları sürekli olarak başarısızlığa düşürecek bir uçuculukta olduğu bir dünyada daimî bir dengesizlik bulacağız. Kaosun, vahşetin ve isyanların düzenliliğe ve gelişime hakikaten üstün geleceği tarihsel durumlar mevcuttur. Belki bu tip olaylara yönelmeliyiz. Dengenin düzenli bir eğilim olması için, ampirik olarak, belirli bir istikrar ortamına ihtiyacımız vardır.

Bu tip uçuculuğun (volatility) bir örneğini verebilir misiniz?

İnsanların zevklerinin her gün kesin bir şekilde değiştiğini varsayın. Bazen içerideki sıcaklığın 32 derece olmasını isterler; diğer zamanlarda çok sıcaklığı tercih ederler. Bazen insanlar günde üç öğün yer; bazen sadece bir. Bazen ayakkabı giymeyi severler; diğer zamanlarda yalınayak yürümekte ısrar ederler. Teknolojinin kesin ve beklenmedik bir şekilde değişmekte olduğunu varsayın. Bu aşırı uçuculuktur. Bu gibi zamanlarda, piyasa teorisinin gerçekten değişimin sistematik bir anlayışını sağlayabileceğine dair hiçbir garantimiz yoktur. Böyle bir dünyada istikrarlı olan çok az şey vardır, bir ekonomik teorisinin çok fazla yardımı olacağına inanmıyorum.

Bu gibi zamanlarda, ekonomik kanunun varoluşu sona mı erer?

Piyasa

Elbette hayır. Sadece değişimin şeklini hesaba katmak daha zor hâle gelir. Örneğin, her zaman talepteki bir artışın fiyatları arttıracığını tahmin edebiliriz. Ama aşırı uçuculukta, talep öylesine hızlı değişir ve sanılır ki, başka türlü fiyatların yükselmesine neden olacak güçler geçici olarak, fiyatların düşmesine neden olan güçler tarafından bastırılır. Bunu ortadan kaldıramayız. Ama ekonomik kanun hâlâ temeli olan bir gerçek olmaya devam eder.

Joseph Schumpeter'in girişimcilik teorisini Avusturya Ekolüne ait bir teori sayar mısınız?

Bu konuda çok tartışma var. Mises ve Schumpeter arasında kişisel bir gerilim var ve bugün Avusturya ekolünün ana özellikleri olarak gördüklerimizin çoğu Schumpeter tarafından kabul edilmemiştir. Onun düşüncesine Walrasyanizm hâkimdir.

Ancak Schumpeter'ı çok özel bir şekilde bir Avusturyalı olarak savundum. O asla gerçek anlamda "her zaman denge" durumu neoklâsik bakışına dâhil olmadı. Elbette onun girişimci üzerindeki vurgusu bununla uyum içindedir. Unutmaya çalışmış olsa bile, Avusturya ekolünün mensuplarından öğrendiklerini hiç unutmadı. Avusturya ekolünün yeniden canlanması Schumpeter'e bir şeyler borçludur.

Onun teorileriyle sizinkiler arasındaki ilişki nedir?

Şunu itiraf edeyim ki, 1973'te yazdığım kitabımda belki de Schumpeter'le aramda bir fark oluşturmak için fazla istekliydim. Daha sonraki yazılarda bir dereceye kadar bundan geri adım attım. Şunu kabul ediyorum ki, eğer isterseniz, Schumpeteryen girişimciyi benim kendi teorim içine yerleştirebilirsiniz.

Schumpeter için, girişimci bir bozucu idi. O, mevcut, düzenli bir şekilde yürüyen bir sistemi kırmaktadır. Schumpeter'in dünya görüşü için Paul Samuelson'un mecaz bir sözü vardır. Bunun bir keman teli gibi olduğunu söylemiştir. Çekersiniz, titrer ve sonunda durulur. Şunu söyleyebilirim ki, Schumpeter girişimciyi, gergin bir durumdan çekme işlemi yaparak değişimi meydana getiren biri olarak görmekteydi. Bütün titreşimler onun hareketine maledilmektedir. Aslında, ben konunun diğer yönünü vurguladım. Girişimci düzenli olarak yürüyen sistemi, yeni bir düzeye taşıyan veya yeni bir şekle dönüştüren bir eğilim meydana getirmektedir. Ama girişimci tarafından ortaya çıkarılan bozma değil, yeniden kurmadır.

Sizin ve onun teorileriniz, spesifik bir teknolojik değişime nasıl uygulanacaktır?

Her şeyin sakin ve durağan olduğu, at arabaları ve trenlerin insanları oradan oraya taşıdığı Kraliçe Viktorya dönemindeki İngiltere'yi düşünün.

Sonra otomobili icat eden girişimci çıkageliyor. Durağanlık tamamen kırılıyor. İnsanlar işlerini kaybediyor ve fiziksel kaynaklar yeni üretim hatlarına taşınıyor. Schumpeter'in görüşünde tüm bunlar girişimciye atfedilmektedir.

Bir anlamda bu doğrudur. Fakat 1973 tarihli kitabım farklı bir noktayı vurgulamaktadır. Şunu kabul etmeliyiz ki, girişimci otomobili keşfettiğinde, sadece sakinliği bozmamaktadır. Aslında keşfedilmek için bekleyen bir şeyi ortaya çıkarmaktadır. Teknolojik bilgi yanlış uygulanmaktaydı. Gerçekte biraraya getirilmek için bekleyen, otomobil denen bu yeni araç iken, kaynaklar trenlere, at arabalarına ve bisikletlere harcanmaktaydı. Bunun farkına varan kişi pazarda önceden varolan, açılan bir boşluğa cevap vermektedir.

Elbette, girişimcinin rolü çok sıradan bir mantığa göre bozucu olarak anlaşılabilir. İnsanların işleri vardı ve işler sona erdi. İnsanların kariyerleri vardı ve şimdi kayboldu. Kabul. Ancak bozulma olarak ortaya çıkanlar hiç de bozulma değildir. Bunlar sadece daha önce orada olan yanlış bölüşümün açığa çıkmasıdır.

İnsanlar çok sık karşı çıkarlar. "Girişimciliğin düzene soktuğunu söylüyorsunuz, ama gerçekte iş yapmanın yeni yollarını keşfeden bir girişimci insanları işten çıkarıyor ve insanların beklentilerini bozuyor."

Evet, öyle yapıyor, ama daha temel bir mantıkla, hâlihazırda varolan bir düzensizliği düzeltiyor. Hâlihazırda yanlış yönlendirilmiş kaynakları yeniden yönlendiriyor. İnsanlar yıllar boyu sosyal bakımdan etkisiz olacak şekilde davranmak zorunda değiller. Onların dikkatini aniden bu yetersizliğe çeken kişi, ekonomik koordinasyon sürecine yardım etmektedir. Ancak, bu hiçbir şekilde Schumpeter'in girişimcinin keşifçiliği üzerine odaklanmasının önemini azaltmaz. Söylediğim hiçbir şey bu şekilde yorumlanmamalı.

Bir şeylerin keşfedilmeyi "beklediğini" söylemekle ne anlatmak istiyorsunuz?

Felsefi olarak, insanlar buna karşı çıkmıştır. Geleceğin, sarılı bir gergef olduğu ve resim kendisini bizim gözlerimizden önce adım adım açarken sadece sabırlı olmamız gerektiği fikrini taşıdığımı kastetmiyorum. Aslında, gelecek belki de boştur. Köşede veya gergefte hiçbir şey de olmayabilir. Gelecek yaratılmalıdır. Felsefi olarak, bütün bunlar bu şekilde olabilir. Fakat, seçtiğim metafor için bunun önemi yok.

Bir yenilikçi yeni bir şey keşfettiğinde, bu şeyin metaforik olarak keşfedilmeyi beklediğini kabul etmeliyiz. Fakat, günlük bir bakış açısından, yeni bir alet icat edildiğinde, hepimiz, "Vay! Buna ihtiyacımız olduğunu anlayabiliyorum", deriz. O sadece keşfedilmeyi bekliyordu.

Tüketici oradaydı, kaynaklar oradaydı ve teknoloji oradaydı...

Evet, bu yüzden yapılmamasının hiçbir nedeni yoktu. Girişimci bu gerçeğe, sunulan kâr fırsatına karşı dikkatlidir. Ve yaratıcı bir şekilde buna cevap verir.

Sizin özenli “saf girişimci” tanımınızın kapitalist tanımından soyutlandığını ve bu bakımdan teorinizin Mises’den ayrıldığı söyleniyor.

Bunu Murray Rothbard ve Joe Salerno’nun iddia ettiğini biliyorum, ama doğru olduğunu düşünmüyorum. Dürüst olarak, her zaman “saf girişimci” fikrini Mises’den aldığımı düşündüm. Bruce Caldwell ve Stephen Boehm tarafından yayına hazırlanan bir kitapta bu görüş hakkında bir yorum yazdım [*Austrian Economics: Tensions and New Directions*, Boston: Kluwer, 1992]. Bunun analitik amaçlarınıza dayandığını ileri sürmekteyim. Gerçek dünyada saf girişimcinin asla varolamayacağını kabul ediyoruz. Saf bir vasıfsız işçi asla yoktur. Bir saf kapitalist asla yoktur. Ancak, saf girişimciden bahsetmek hâlâ oldukça faydalıdır.

O zaman, gerçekte değilse, teoride.

Evet, ama ben saf girişimcinin teorik anlamını kabul etmekte zorluk çekmedim. Daha zor bir soru şudur: Girişimci olmayan bir kapitaliste sahip olabilir misiniz? Bir belirsizlik dünyasında bunun varolabileceğine inanmıyorum. Eğer hiç saf kapitalist yoksa- çünkü her kapitalist aynı zamanda bir girişimci olmak zorundadır- o zaman saf girişimciden bahseden biri ne elde eder? Bu, onun ekonomik değişim sürecine katkısının doğasını anlamamıza yardım eder.

Farzedelim ki, dünyadaki bütün belirsizlikler girişimcide toplanmış ve başka hiç kimse herhangi bir belirsizlik elemanına sahip değil. Diğer herkesin faaliyetleri insan faaliyetleri değil; robotların hareketleri olsun. Ne vasıfsız işçiler, ne kapitalistler, ne de tüketiciler girişimci. Bunlar Robins’in söylediği anlamda maksimizasyoncudurlar. Bu dünyada, saf girişimci, kaynak satıcılarınca bilinen fiyatlardan kaynakları alır ve satın alanlarca bilinen fiyatlarla bunları satar ve bu ikisi arasındaki farkı gören tek kişi odur.

Tabii ki gerçek dünyada, hiç kimse tamamen girişimci-olmayan bir fonksiyon icra edemez. Tüketici bir girişimcidir, kapitalist de, ve vasıfsız işçi de. Hepsi risk alır, atılım yaparlar. Hepsi, bazı fırsatlar için, bazı fırsatlardan vazgeçmektedir. Kabul. Ancak, bu, tek başına, yeni fırsatlara karşı hazır olma, diğerlerinin görmediği bir şeyi keşfetme gibi ana girişimci fonksiyonunu konuşmaktan bizi alıkoyamaz.

Ve bu görüş sizin 1973 tarihli kitabımızla uyum içindedir.

Ciddî revizyonlar yaptığımı inanmıyorum. Daha önceki kitaplarımda revizyonlar yaptım. Benim *Economic Point of View* (1960), *Market Theory*

and the Price System (1963) ve *Essay on Capital* kitaplarım, daha sonradan elde ettiğim girişimcilğe ait görüşten haberdar değildi.

Market Theory and the Price System kitabının, Avusturya, ekolünün etkinlik fikrine bir katkı yaptığı söylenmektedir.

Bu kitaba çok emek verdim. O zaman Mises taraftarı ekonomiyi, genel olarak meslekte anlaşılabilir olacak ve üniversite öğrencileri düzeyinde kullanılabilir terimlere çevirmek için muazzam bir çaba sarfettim. Kolay değildi. En az satmakta muhtemelen birinci gelmiştir.

Girişimcilikle ilgili kavrayışınızı Avusturyalı ve neoklâsik dünyalar arasında bir köprü olarak görüyor musunuz?

“Köprü” kelimesi diplomatik bir kelime. Ben Avusturya iktisat okulunu neoklâsik ekonominin bir dipnotuna dönüştürmekle suçlandım. Sanırım bu yanlış. Fakat “köprü” kelimesini kabul edeceğim. O, terimin en iyi anlamıyla bir köprüdür.

Neoklâsik ekonomi, modern versiyonu ile, “her zaman denge” teorisi-dir. Önceden böyle değildi. Frank M. Machovec, 1880’den 1930’a kadarki büyük neoklâsik düşünürlerin, gerçekten denge teorisi üzerine kurulmuş bir dünyaya inanmadığını belirttiği bir kitap yazmıştır. Onlar fiyat sistemini rekabetçi bir süreç olarak düşündüler. Bu, Walras taraftarı olan neoklâsik ekonominin modern versiyonudur –ve Machovec, Walras’ın bile “her zaman denge” durumuna inanmadığını iddia etmeyi sürdürmektedir. Ben bu derece ileri gideceğimi düşünmüyorum ama ana noktayı anlıyorum.

Girişimci fikri, makul bir denge sisteminin nasıl olabileceğini veya bir denge sisteminin bizi neden ilgilendirdiğini anlamamızı sağlar. Dengeye herhangi bir zamanda ulaşıldığını inkar etsek bile, neoklâsik teoriye bakabilir ve onu Avusturya teorisiyle bağlantılı olarak anlayabiliriz.

Mises, düzenli bir şekilde dönen (rotate) ekonomiden, dengeye gelen süreçleri anlamak için kurulan modele karşı bir model olarak bahsettiğinde, tam olarak ne yapılması gerekiyorsa onu yapıyordu. Piyasa süreci teorisini, denge durumları ile karşılaştırarak anlayabiliriz. Bu karşılaştırma nasıl bir köprü olabilir? Süreci anlamada denge modellerinin rolüne dikkat çekilerek olabilir. Bu girişimci teorisinin, neoklâsik ekonomiyi sadece önceki parlaklığına döndürdüğünü söyleyenlerle kesinlikle aynı fikirde değilim.

Ancak, eğer bir neoklâsik ekonomist, sınıfında Kärzner’in girişimcilik teorisinden bahsederse, bu bir gelişmedir.

Bugünün katı ortamında, kesinlikle. Ancak, piyasa sürecine Avusturya bakışı üzerine bir konuşma yaparken, “mütemeffa” Abba Lerner oradaydı.

Avusturya bakış açısı olarak adlandırdığım şeyin kesinlikle okulda öğrettikleri şey olduğunu ve uzun süredir kabul gördüğünü söyledi. Eminim ki bu doğrudur. Tam rekabet modeli, E. H. Chamberlin ve Joan Robinson'un bize eksik rekabeti sunmasına kadar, neoklasik ekonomide asla hâkim olmadı. Daha sonra, geriye dönük olarak tam rekabeti, onu izleyen akımlara attılar.

Bundan önce, Mises kendini ana düşünce akımı içerisinde görmüştü.

Bu doğru. Mises'in, tüm modern ekonomi ekollerinin temel olarak aynı şeyi söylediklerini belirttiği, 1932 yılına ait bir makalesinden sık sık aktardığım bir bölüm vardır. Oldukça açıklayıcıdır. Ne demek istemiştir? Tüm ekollerin Alman tarihî ekolünü terkettiğine işaret etmiştir. Kısaca, ortak düşmana karşı hepsi aynı şeyi söylemektedir.

Daha sonra, ekoller –Walras, Marshall, Avusturya– arası farklar açılmaya başladı. Bunları, birbirlerine yakın olarak başlayan fakat ilerledikçe giderek birbirinden ayrılan üç paralel koşucu olarak düşünün. 1957'de Mises'in danışmanlığında çalışmaya başladığımdan beri, onun bütün ekollerin aynı şeyi öğrettiği görüşüne bağlı kalacağına inanmıyorum.

Sizce, Mises'in fikrini değiştiren neydi?

Bunun, kısmen 1930'lardaki sosyalist hesaplama tartışmasının bir sonucu olduğu hakkında *The Review of Austrian Economics*'de bir tartışma yapmıştım. Bu tartışma, piyasanın ne olduğu ve nasıl çalıştığı konusunda Avusturya ekolü taraftarları ve diğerleri arasındaki derin farkları açığa çıkarmıştır. Sanırım bu Hayek için de doğrudur.

Edward Elgar tarafından daha yayınlanan yeni kitabınız ile, An Essay on Capital kitabının yeni baskısı için tebrikler. Bu ilk kitap nasıl ortaya çıktı?

1966'da *An Essay on Capital* kitabını yazdığımda, yeni bir alan ortaya koyduğuma inanmıyordum. 1963 tarihli kitabımı tamamladıktan sonra, 1880'lerden itibaren sermaye teorisinin bir tarihini yazmayı umarak birkaç yıl geçirdim. Kendimi, sonsuz bir fikir karmaşası, amaçların birbirine girmesi ve tanımsal karışıklıklar olarak gördüğüm şeyin içerisinde gittikçe batarken buldum. Sonunda vazgeçtim. Bunun yerine, Mises'ci çerçevenin ışığında, araştırmalarımın elde ettiklerimin bir özetini açık ve basit terimlerle yazmanın benim için daha faydalı olacağını anladım.

Bu çalışmanın tezini özetleyebilir misiniz?

Genellikle, insanlar sermayeye nesnelere olarak, genellikle yüksek değerli nesnelere olarak bakarlar. Bu bizi, fiziksel sermayenin kendisinin gelir akımının kaynağı olduğunu düşünmeye iter. Benim önerdiğim sermaye gö-

rüşü doğrudan bireylerin amaçlarıyla ilgilidir. Avusturya ekolü taraftarlarının, sermayeyi, plânların gerçekleştirildiği bir ara olarak gördüklerinde ısrar ediyorum.

Bir fırının içindeki yarı-pişmiş kek metaforunu kullanmayı severim. Bu bir masa ve bunu yapan kişi benim bunu, üzerinde yazı yazmak ve bunun gibi şeyler yapmak için kullanacağımı plânlıyordu. Kendi kendine masa, bir yarı-pişmiş kektir, aynı arabalar, binalar ve makineler gibi.

Bu Eugen von Böhm-Bawerk'in tamamlanmamış çıktılar görüşüne kadar uzanır. Sermayeye objektif terimlere değil, ama bireylerin plânlarını ve gelecekle ilgili tahminlerini temsil ediyor olarak bakmalıyız. Elbette birbirleriyle çakışan, çok periyotlu plânlar vardır, böylelikle eskileri çıkmadan yeni kekler fırına konmaktadır.

Bazen, Hayek'in, 1941'de ortaya çıkan The Treatise on Capital'ı yazmaya fazla zaman harcamasının gereksiz olduğu söyleniyor.

Sanırım, bir sonraki cildin bu kitabı takip etmesini umuyordu. Buna takıldı ve bugün fazla önemsenmeyen, çok zor anlaşılabilir bir kitap ortaya çıkardı. Bu kitap hakkında da bazı eleştirilerim var, ayrıca bundan vazgeçmesi güzel, ama dürüst ve büyük bir çabaydı.

O dönemlerde, daha makro-bazlı çalışmalar yapma hedefiniz var mıydı?

Hayır, kendimi hiçbir zaman bir makro ekonomist olarak görmedim. Elbette uzun yıllar makro öğrettim, ancak, Keynesyen ekonomiyi asla anlamadığımı hissettim. Keynezyen ekonomi karar vermenin önemli olmadığını varsayıyor. Tek önem verdiği, toplamlar arasındaki ilişkiler.

Örneğin, Avusturya iş döngüsünün sistematik bir kritiğini yapmayı hiç düşünmediniz mi?

Hayır, Avusturya iş döngüsü teorisiyle çok fazla ilgim olmadı. Esasen, Hayek taraftarı iş döngüsü teorisinin Avusturyalı olduğunu da düşünmedim. Aslında, bu fikrin 1912'deki yaratıcısı Mises de bunu özellikle Avusturyalı olarak görmemiştir. İnsanların buna Avusturya teorisi dediklerini işaret ettiği yazılar vardır, ama bunun gerçekten Avusturyalı olmadığını söyler. Bu "Currency" ekolüne ve Knut Wicksell'a kadar uzanır. Tarihî bakımdan kesinlikle Avusturyalı değildir. Ayrıca, şunu da belirteyim ki, Hayek'in geliştirdiği gibi, Avusturyalı olmayan bir çok yönü vardır. Avusturyalı olmak için Hayek taraftarı iş döngüsü görüşüne dahil olmanız gerektiğine inanmıyorum.

Hayek'in iş döngüsü teorisinin, sizin Avusturyalı saydığımız herhangi bir yönü var mı?

Piyasa

Geçenlerde *Prices and Production* kitabının Almanca tıpkı basımına eşlik eden bir makale yazdım. Bu makalede Hayek'in koordinasyon, yanlış koordinasyon ve bilgi üzerine daha sonraki çalışmasının elemanları olarak görülen şeyleri tanımladım. Daha sonraki fikirlerinin tohumlarının, özellikle döngünün yukarıdan aşağıya dönen aşamasının tasvirinin bu cilde kadar uzanabileceğini ileri sürdüm. Bu, bazı kararların diğerleriyle eşzamanlı olmadığı bir aşamadır. Mevcut yatırımcılar, aslında orada olmayan, diğerlerinin kararlarını daha yolun başından öngören kararlar vermektedirler. Kursesiz mekanizmayı bir tarafa koyarsak, bu, piyasa sürecini analiz etmede Hayek'in bize aramayı öğrettiği bir şeydir.

Ya teorinin geri kalanı?

Başka türlü, Avusturya iş döngüsü teorisi bir makro teori olacaktır. Bu bir denge teorisidir. Ve sermayeye subjektif bir kavrayıştan çok objektif bir kavrayışla yaklaşır. Bu nedenle ne kadar parlak olursa olsun, bu özel teori hakkında her zaman kesin bir tutuculuğum olmuştur. Hayek'in geliştirdiği yöntem, Mises'in 1912'de ortaya koyduğu yöntemle uyumlu değildir.

Merkez bankasınca yapılan faiz oranı manipülasyonunun üretimin yapısında bozulmalara neden olabileceği fikrini kabul ediyor musunuz?

Elbette Avusturya döngü teorisi bunun nasıl olabileceğini çok açık bir şekilde göstermiştir. Ama düşüşü açıklayabilen bir teoriyi geliştirmek için gereken şeylerden biridir bu. Tarihsel olarak her düşüşün bu özel teoriye atfedilmesi gerektiğinin belirtilmesi de tamamen bir diğer şeydir. Bu ister istemez ötekini takip eder. Eğer bu teorinin her bir döngüyü ve bütün döngüleri zorunlu olarak açıklayıp açıklamadığı sorulursa, hayır derim.

Mises, Avusturya iş döngüsü teorisinin çok basit olduğu eleştirisini yapanlarla alay ederdi. Bunun, hâlâ neresinin yanlış olduğu konusunda hiçbir şey anlatmadığını söylemiştir. Bu olabildiğince doğrudur. Belki birçok piyasa anormalliği bu çeşittir. Ama bu sadece tarihsel bir anlayış sorunu olabilir. Her olaya sadece ne olduğunu görmek için bakabilmeliyiz.

Avusturyalılar, Avusturya teorisinin faaliyet alanının sadece "praxeologically" (insan davranışının bilimi açısından) geçerli teoremlerle sınırlı olduğu konusunda ısrar mı etmelidir?

Hayır, Avusturya ekonomi biliminin "praxeology" uygulamalarıyla ilgilenmemesi gerektiğini söylüyorum. Ama bu, belirli varsayımlar altında neyin zorunlu olarak izlenmesi gerektiğini açıklayan şeylerden birisidir. Bir diğeri, haklı çıkarmaksızın, bunu kabul etmek ve bu nedenle belirli bir ampirik olay için açıklama olduğunu belirtmektir. Bunu yaparken bir tehlike mevcuttur.

Geçmiş yıllarda, etik ve hak sorunları, ve özellikle keşfedener-muhafaza edenler (finders-keepers) fikri için girişimci keşif etkileri hakkında yazdınız.

Açıklamama izin verin. “Keşfedener-muhafaza edenler” benim zorunlu olarak tercih bir ettiğim etik öğreti değildir. Bunun izlenmesi gerektiğini ilân etmiyorum. Ben bir ahlâk bilimcisi değilim; bir ekonomistim. Ben yalnızca insanların kendi etik düşüncelerinin ekonomik sınıflara uygulanabileceği yolları öneririm. “Keşfedener-muhafaza edenler” kavramını, Henry Oliver’ın yazdığı bir kitaptan esinlenerek türeten Murray Rothbard’dan öğrendim. Daha sonra “keşfedener-muhafaza edenler” etiğini, buluşun yeni bir çeşidi olarak irdelediğim girişimsel keşif fikrine bağladım.

“Keşif” kavramı ile, birinin sokakta yürüdüğünü ve yol kenarında bir şey gördüğünü kastetmiyorum. Bir şeyi üretmenin yeni bir yolunu bulmayı, yeni bir araç ortaya çıkarmayı, karşılanmamış bir ihtiyacı karşılamının bazı yollarını keşfetmeyi kastediyorum. Keşif kavramını bir kere genişlettiğinizde, keşfedener-muhafaza edenler etiği derhâl uygun hâle gelecektir. Keşif ve girişimciliğin rolünü göz önüne alan bir adalet teorisi keşfedener-muhafaza edenler etiği için bir yere sahip olacaktır, bu, piyasaların denge görüşü içinde ortaya çıkmayan bir etikdir.

Bu kavramın en doğrudan uygulaması nedir?

Kârların adaleti ve ahlâkına uygulanır. İnsanlar, bir malın üretimi için gerekli maliyetin üzerindeki parayı nasıl ceplerine koyacaklarını haklı çıkarımda büyük zorluk çekerler. Eğer birisi bir malı 10 \$’a alıyor ve 17 \$’a satıyorsa, neden 7 \$’ı muhafaza etmektedir? Bir çok insana, bu malı daha yüksek bir fiyata satabilmeniz tamamen şans olarak görünür ve şansın ürünleri muhtemelen tüm insanlığa aittir. Veya bu bir hile ya da dolandırma işi gibi görünebilir.

Bunlar görünen etik sorunlardır. Ancak, bu problemler sadece herkesin tam ve eşit bilgiyle başladığını varsaydığımız ölçüde ortaya çıkar. Bu durumda, bu 7 \$’lık kâr bir aldatma çabasını temsil edebilir. Ama eğer insanlar bir başkasının sahip olduğu bilgiden yoksunsa, bundan yarar sağlamak hile olur mu? Etik bilimci olarak bir pozisyon almıyorum. Basit bir şekilde keşfedener-muhafaza edenler etiğinin bu probleme ışık tutabileceğini ifade ediyorum. Nihayet, bir girişimci bir şeyde değer bulmuştur.

Ve bu, sadece ustalık için ödeme yapmadan farklı mıdır?

İnsanların know-how ve yetenekleri için ödeme yapmamızı söyleyen kâr savunmalarına inanmıyorum. Bu mallar piyasada kendi bağımsız fiyatlarına sahiptir. Saf girişimsel kâr tüm bu maliyetlerin üzerinde artar ve ayrı bir savunma gerektirir. Bu, bir fiyatın oluşturulabileceği bir şey için ödeme

Piyasa

değildir; girişimciye, göz açıklığı ile cahilliğe üstün gelmesi nedeniyle ödeme yapılır. Bir kişi diyebilir ki, bir başkasının cahilliği üzerinden para kazanamazsınız. Şimdi saf kâr elde eden herkes başka birinin cahilliğinden mi para kazanıyor? Aslında, evet. Tam ve eşit bilgi bir gerçek değildir. Eğer insanlar başkalarının cahilliğinden para kazanamasalardı, saf kâr diye bir şey olmayacaktı.

Avusturya ekonomi bilimine ait ya da tesadüfi maddeler arasında, "pure-time-preference" (saf zaman tercihi) faiz teorisi nerede durmaktadır.

Bu faizin türetilmesi teorisini tam olarak kabul edemeyen bir Avusturyalı ekonomist hayal edebilirim. "Pure-time-preference" kavramına a priori bir önem vermekle Mises'in ne demek istediğini tam olarak asla anlamadım. Bunu anlamadım derken, harfî harfine bunu kastediyorum, yanlış olduğunu değil. Bu Mises'teki çok zor bir bölümdür. Benim, hakkında yazdığım "pure-time-preference" teorisi öncelikli bir sebeplendirme üzerine oturtulmamıştır. Ben sadece zaman önceliğinin makul şekilde evrensel bir ampirik olay olduğu sonucuna vardım. Öğrencilerime sordum: Bir ödeme çekini şimdi almakla on yıl sonra almak arasında kayıtsız kalan birini tanıyor musunuz? Cevap hayırdı. Bana göre, teorinin temelini elde etmek için bu yeterlidir.

Zaman önceliğinin negatif miktarının olası varlığını ihtimal dışı kabul etmiyor musunuz?

Şaşırabilirim, ama müselleme biçimde bunu yok edemem. Eğer banka bilançolarında ciddi şekilde yüksek bir vergi varsa, faizin vergi oranından düşük olması koşuluyla, banka negatif faizle borç vermek üzere insanlara ödeme yapacaktır. Bu negatif zaman önceliği mi? Muhtemelen değil, ama bu şunu gösterir ki, zaman önceliğinin pozitif bir oranı faizin negatif bir oranıyla birarada bulunabilir. Bu, Mises'in karşı çıktığı şey gibi görünüyor, bu nedenle benim teorimin Mises taraftarı görüşü temsil ettiği iddia edilemez.

Rothbard'cı bir monopol görüşü yerine Mises'ci bir monopol görüşünü benimlediğinizi söylemek doğru mu?

Bu doğru. Mises, belirli olağandışı şartlar altında, kaynak sahipliğinin şeklinin, tüketicilerinin ilgisi oranında uçabileceğini (fly) söyleyen bir monopol görüşüne sahiptir.

Alışılmış bir şekilde, bir kaynağın sahipliği, sadece bu kaynağı tüketicinin hizmetinde kullanıma koymaya hazır olduğu dereceye kadar sahibine değer sağlar. Tek mümkün istisna, yerine konulacak bir şey olmayan kıt bir kaynağın bütün tedarikinin tek bir satıcının elinde olmasıdır. Bu, gerçekten kaynak sahibinin menfaatlerinin tüketicilerinininkileri karşılayabileceği du-

rum olabilir. Diğer bir deyişle, kaynak sahibi, tüketicilerin kendi arzuladıklarından daha az ürünü onlar için üretmede bir avantaj bulmuş olabilir.

Bu olası bir menfaat çatışmasıdır ve Mises için olağandışı bir olaydır. Burada Mises'in bütünlüğünü görürüz. Mises, bir özel mülkiyet sisteminin tüketicinin refahını sağlamasının her zaman doğru olmadığını kabul etmek istiyordu. Bunun önemli bir olay olduğunu düşünmedi, ama buna dikkat çekti. Bu olağandışı durumu, monopoller üzerindeki kontrolleri tartışmak için kullanmadı.

Ben bu noktanın ilginç olduğunu düşünüyorum; ancak, ampirik olarak önemli olduğuna inanmıyorum. Monopollerle ilgili düzenlemeler, şirketleri parçalamak ya da bunun gibi işlemler için bir haklılaştırma durumu sağlamaz. Basit olarak, kaynak sahipliğinin belirli şekillerinin teorik bir karşımına işaret eder.

Diğerleri aynı kanıda değildir. Rothbard, bir üreticinin daha fazla kâr elde etmek için mi kaynakları muhafaza ettiğini yoksa bunu yapmasının nedeninin müşteri menfaatlerine karşılık mı olduğunu asla bilemeyeceğinizi söylemekteydi. Bu doğrudur. Asla bilemezsiniz. Ama teorik olasılık hâlâ geçerlidir.

Yeni bir tartışma Mises ve Hayek'i "de-homojenize" etme çabasına odaklanmıştır. Bu tartışmanın yapıcı olduğunu düşünüyor musunuz?

Kısaca cevaplarsak hayır. Son derece kesin bir şekilde hayır. Mises ve Hayek kadar kompleks olan düşünürler her noktada benzer olmayacaktır. Aralarında farklar vardır ve bu farklılıklar incelenmeli, geliştirilmeli ve kökleri belirtilmelidir. Ama Avusturya iktisadının ana gündemi olduğuna inandığım şeyler için, Mises ve Hayek arasındaki benzerlikler marjinal farklılıklar olarak saydığım şeylerden çok, çok daha önemlidir. Onların arasına bir bölme çekmek çok büyük ve muhtemelen trajik bir hatadır.

Neden trajik diyorsunuz?

Avusturya ekonomi biliminin genel olarak mesleğe etkisi bakımından trajik. Ayrıca, eğer insanlar Hayek taraftarı olmak ve Mises taraftarı olmak arasında seçim yapmaları gerektiğine inanırsa, şöyle diyebilirler: Hayek Nobel ödülünü kazanmış, öyleyse daha iyi işler yapmıştır; Mises gözardı edilecektir.

Ludwig Lachmann'ın Avusturya Ekolüne katkılarını nasıl görüyorsunuz?

Lachmann, Avusturya ekonomi biliminin yeniden canlanmasında hayati bir rol oynadı. O ısrarcı bir kimse. Dürüst kalmamızı sağladı. Mises ve Hayek'le, hiçkimsenin olmadığı kadar, kişisel bir bağı vardı. Nesiller arası bir köprüydü. Onlarla uyuşmadığı yerlerde bile Mises ve Hayek'e derin saygı

duyuyordu. Genç öğrencilerine Mises'in büyük bir düşünür olduğu düşünülmesine bile, onun saygı duyulan bir ekonomist olabileceğini gösterdi.

Doktrinsel olarak, Lachmann, seçim, belirsizlik ve zaman konusunda uçtaki Shackel taraftarı pozisyonuna çok daha yakındı ve benim gitmek istediğimden çok daha öteye gitti. Aynı zamanda ihtiyatlı bir bilim adamıydı. Bir çok fikrini kendisine saklamakta dikkatliydi. Ama inanıyorum ki, Avusturya ekonomisini daha subjektivist bir yöne itmeye çalışıyordu.

Ya Murray Rothbard?

Rothbard şüphesiz bir dahiydi. *History and Thought* onun literatürü sindirme ve açıkça yazma yeteneğini temsil eder. Rothbard genç bilim adamlarına, düşüncenin Avusturyalı yanlarına dikkat etmeleri konusunda ilham vermede önemli bir rol oynamıştır. Lachmann'la fikir ayrılıklarımız olduğu gibi, tarz konularında ve madde konularında Rothbard'la da ayrılıklarımız olmuştur. Hürriyet taraftarı politik teorideki ideolojik çalışmaları nedeniyle etkisinin bir kısmı derinleşmiş, bir kısmı azalmıştır.

Princeton'daki Frank Fetter hakkında ne diyorsunuz?

Evet, o da değerli katkılar yapmıştır. Rothbard onun makalelerini biraraya getirip sunmakla iyi bir iş yaptı. Ancak Fetter'in bu dar alan dışında bir Avusturya taraftarı olarak düşünülebileceğine inanmıyorum.

Sizin Avusturya ekonomisine yaptığınız ve en çok üzerinde durulan katkınız nedir?

Öğrencilerime ve meslektaşlarıma sıklıkla bahsettiğim, 1963'teki kitabımın yedinci bölümü. Bu, denge dışı bir durumdan başlayan ve öğrenmenin sistematik bir sürecine doğru yapılan, piyasa sürecindeki bilginin dağılımının senaryosunu sunduğum bir bölümdür. Çok yararlı bir taslak sağladığını düşünüyorum.

Avusturya Ekolü'nün görünüşü konusunda genel olarak iyimser misiniz?

Avusturyalılar, bilim adamları gibi gelecekleri hakkında tahmin yapamazlar, ama bunu kadere bırakacağım. Yapacağımız işler var. Bu fikirlere açık olan bir nesil var. Son yirmi yıldaki gelişmeler bunu göstermektedir. Öyleyse, evet, iyimserim. Bu bir tahmin değil, bir düşünüş tarzıdır.

Çevrien: Hüseyin Şenkayaf